

درس اول

آفرینش همه تنبیه خداوند دل است

افتتاحیه

﴿ در درس اول بخشی از یک قصیده سعدی را می‌خوانی که در آن به بیان نشانه‌های وجود خداوند در جهان می‌پردازد. در چنین شعرهایی معمولاً مفاهیمی مانند «غفلت انسان از درک نشانه‌های وجود خداوند و دعوت به تأثیل در آن‌ها، ضرورت عبرت‌پذیری و بهجا آوردن شکر پروردگار» مطرح می‌شوند. درس با حکایتی از اسرار التوحید، نوشته محمد بن منور، با مضمون «ضرورت خودشناسی و دور کردن پلیدی‌ها از خود» پایان می‌یابد. ﴾

پیشنهاد

در مطالعه درس اول به این چند مورد توجه کن:

﴿ مفهوم «عبرت‌پذیری» را به عنوان پیام اصلی درس، در بیت‌ها دنبال کن! ﴾

﴿ در ادامه درس، سه آرایه «تنبیه»، «تشخیص» و «مراعات نظری» که پیش از این یاد گرفته‌ای، برایت تشریح می‌شوند. در جریان خواندن متن درس، به نمونه‌های این آرایه‌ها دقت کن! ﴾

﴿ گاهی تغییر در یک واژه موجب تغییر معنای یک واژه می‌شود، مانند «سر» که با تغییر در واج «س» به «ش»، به «شر» تبدیل می‌شود. دقت در درست‌خوانی و توجه به همشینی واژه‌ها در جمله، یکی از مهارت‌هایی است که در این درس بر آن تأکید شده. از چشمت نیفت! ﴾

وازگان

آفرینش همه تنبیه خداوند دل است

وازه‌نامه	عزیز: ارجمند، گرامی، یکی از صفات خداوند	بامداد: صبح
إنعام: بخشش، نعمت دادن	متن درس	صحرا: دشت
الوان: ج لون، رنگ‌ها	لیل: شب	إقرار: اعتراف
تسبیح: خدا را به پاکی یاد کردن، نیایش کردن	نهار: روز	مرغان: پرندگان
تقدیر: فرمان خدا، قسمت و سرنوشتی که خداوند برای بندگان معین فرموده.	بارخدا: خدای آفریننده	فکرت: تفکر، اندیشه
تبیه: هوشیار کردن، آگاه ساختن	رحمت: بخشایش	نقش: تصویر، نقاشی
کسی بر کاری	تماشا: گشت‌وگذار	اسرار: ج سر، رازها
حقد: جعبه، ظرفی کوچک که در آن جواهر یا چیزهای دیگر نگهداری می‌شود.	دانستن: توانستن	خفته: غافل (در درس)، خوابیده
راسترو: مخالف کج رو، درستکار، کسی که از راه راست، خارج نمی‌شود.	مستمع: شنونده	برآرد: بیرون بیاورد، برویاند
عین: انگور	جهالت: نادانی	زین: طلازی
راسترو: مخالف کج رو، درستکار، کسی که از راه راست، خارج نمی‌شود.	عجب: شگفت	عاجز: ناتوان
مُسَخَّر: رام و مطیع	منزل: مقصد	کرم: بخشنده‌گی
	سعادت: خوشبختی	کج رفتار: کج رو، کسی که به راه نادرست می‌رود.
	وجود: جهان آفرینش	

حکایت - سفر

معرفت: شناخت، علم

درنگ: تأمل

افسار: دهن، مهار

پیر: مرشد، راهنمایی

پرسش‌ها و اعلام

جذبیت: جذب کردن، گیرایی

هفتگانه: هفت تایی

جلوه: نمود، نمایش

واژگان املایی

إنعام و بخشش / الوان و رنگ‌ها / تسبیح و نیایش / تقدير و سرنوشت / تنبیه و آگاه کردن الحق و جعبه / عناب و انگور / مشخر و رام و مطیع / عزیز و ارجمند / نهار و روز / مستمع و شنونده / جهالت و نادانی / سعادت و خوشبختی / اقرار و اعتراف / اسرار و رازها / زین و طلایی / عاجز و ناتوان / شکرگزار و سپاس‌گوینده / افسار و دهن / معرفت و شناخت / جذبیت و گیرایی

سعدي (مشرف الدین مصلح بن عبدالله شیرازی)

معروفی: شاعر و نویسنده قرن ۷ / تحصیل در شیراز و پس از آن در مدرسه نظامیه

آثار: «بوستان» (نظم / سال ۶۵۵)، «گلستان» (نشر / سال ۶۵۶)، قصاید، غزلیات، قطعات، ...

به مجموعه آثار سعدی (شامل بوستان، گلستان، قصاید، غزلیات، قطعات، ...) که در یک جلد گردآوری شده، «کلیات» گفته می‌شود.

محمد بن منور

معروفی: یکی از نوادگان ابوسعید ابوالخیر

اثر: اسرار التوحید فی مقامات الشیخ ابی سعید (در احوال شیخ ابوسعید ابوالخیر)

آفرینش همه تنبیه خداوند دل است

۱. بامدادی که تفاوت کند لیل و نهار خوش بود دامن صحراء تماشی بهار

ترتیب ارکان: بامدادی که لیل و نهار تفاوت نکند / دامن صحراء و تماشی بهار خوش بود

بازگردانی: صبح [اولین روزهای بهار] که در آن [طول] روز و شب یکسان است، / [رفتن به] گستره دشت و گشت و گذار [در طبیعتِ فصل] بهار، لذت‌بخش است.

مفهوم: زیبایی طبیعت در بهار

نکات مهم: تضاد: لیل و نهار / کنایه: تفاوت نکردن لیل و نهار کنایه از فرار سیدن فصل بهار / تشخیص (جانب خشی): دامن صحراء / جناس ناقص: نهار

و بهار / مراعات نظری: بامداد و لیل و نهار، صحراء و بهار

۲. آفرینش همه تنبیه خداوند دل است دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار

ترتیب ارکان: آفرینش، همه، تنبیه خداوند دل است / کسی که به خداوند اقرار ندارد، دل ندارد.

بازگردانی: آفرینش [مخلوقات]، به تمامی، [وسیله‌ای برای] آگاه کردن [انسان‌های] صاحب دل است (آفرینش سرشار از نشانه‌های وجود پروردگار است) /

[و] کسی که [با دیدن این پدیده‌ها] به [وجود] خدا اقرار نمی‌کند، [بی‌شک] ایمان و احساس ندارد.

مفهوم: ضرورت درک نشانه‌های خداوند در طبیعت برای شناخت خدا

نکات مهم: تکرار: دل، ندارد، خداوند / واج‌آرایی: تکرار صامت «د» / مجاز: دل مجاز از ایمان و احساس / کنایه: دل نداشت کنایه از بی‌عاطفه یا بی‌ایمان

بودن / که: کسی که

۳. این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود هر که فکرت نکند نقش بر دیوار بود

ترتیب ارکان: این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود / هر که فکرت نکند نقش بر دیوار بود

بازگردانی: این همه پدیده‌های شگفتانگیز [که] در گوشه گوشۀ [جهان] هستی [پیداست]، / هر کسی [این پدیده‌ها را ببیند و درباره آنها و آفرینندeshan] تفکر نکند، [بی‌شک] مانند تصویر روی دیوار [بی‌جان و بی‌فایده] است.

مفهوم: توصیه به تفکر در نشانه‌های وجود خداوند

نکات مهم: تشییه: انسان غافل به نقش دیوار / مراعات نظیر: در و دیوار / استعاره: در و دیوار وجود / تکرار: نقش، دیوار / کنایه: نقش بر دیوار بودن کنایه از بی‌تحرکی و بی‌فایده‌گی

۴. کوه و دریا و درختان همه در تسبیح‌اند نه همه مستمعی فهم کند این اسرار

ترتیب ارکان: کوه و دریا و درختان همه در تسبیح‌اند / همه مستمعی این اسرار [را] فهم نه کند (نکند)

بازگردانی: [آفریده‌ها، از جمله] کوه و دریا و درخت‌ها همگی در حال ستایش [خداوند] ند. / [و البته] هر شنونده‌ای این اسرار [ستایش موجودات] را درک نمی‌کند.

مفهوم: همه موجودات ستایشگر خداوندند. / لزوم بصیرت برای درک حقایق پنهان

نکات مهم: مجاز: کوه و دریا و درختان مجاز از کل آفرینش / تشخیص (جان‌بخشی): تسبیح گفتن کوه و دریا و درختان / مراعات نظیر: کوه و دریا و درختان / نه ... کند: ساختی که از فعل منفی که پیشوند نفی از آن جدا می‌شود. / تلمیح: اشاره به آیه ۴۴ سوره مبارکه اسراء: «تَسْبِّحُ لَهُ الْسَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَ الْأَرْضُ وَ مَنْ فِيهِنَّ وَ إِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُنْسَبُحُ يَعْمَدِهِ وَ لِكِنَّ لَا تَقْفَهُنَّ تَسْبِّحُهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا عَفُورًا»؛ «آسمان‌های هفتگانه و زمین و هر کس که در آن‌هاست او را ستایش می‌کنند و هیچ چیز نیست، مگر اینکه در حال ستایش، تسبیح او (خداوند) را می‌گوید، ولی شما تسبیح گفتن آنها را درنمی‌یابید. به راستی که او همواره بربدار [و] آمرزندۀ است.»

۵. خبرت هست که مرغان سحر می‌کویند آخر ای خفت سر از خواب جهالت بردار؟

ترتیب ارکان: ت (تو را) خبرت هست که مرغان سحر می‌گویند / ای خفته آخر از خواب جهالت سر بردار؟

بازگردانی: [آیا] آگاهی داری (متوجه می‌شوی) که پرنده‌گان‌ی که هنگام سحر [آواز می‌خوانند، در حقیقت] می‌گویند: ای [انسان] غافل! از خواب نادانی بیدار شو؟

مفهوم: نکوهش غفلت‌زدگی

نکات مهم: خبرت هست؟ تو را خبر هست؟ (تو خبر داری)؛ را + فعل اسنادی = داشتن / تشخیص (جان‌بخشی): سخن گفتن مرغان سحر / مراعات نظیر: خفته و خواب / تشییه (اضافه تشییه‌ی): خواب جهالت / کنایه: سر از خواب جهالت برداشتن کنایه از آگاه شدن / جناس: سحر و سر / پرسش انکاری: تمام بیت

۶. تاکی آخز چوبنشه سر غفلت در پیش؟ حیف باشد که تو در خوابی و نزک، بیدار

ترتیب ارکان: آخر تاکی چو بنشه سر غفلت در پیش [داری]؟ / حیف باشد که تو در خوابی و نزک بیدار [باشد]

بازگردانی: تاکی می‌خواهی مانند [گل] بنفسه سرت را از بی‌خبری پایین بیندازی (از همه چیز غافل باشی)؟ / حیف است که [گل] نرگس [به عنوان نمونه‌ای از پدیده‌های جهان هستی] آگاه باشد، اما تو [با وجود برخورداری از نعمت عقل] در خواب نادانی باشی.

مفهوم: نکوهش غفلت‌زدگی

نکات مهم: تشییه: مخاطب به بنفسه / نماد: بنفسه: در بیت، نماد غفلت / نرگس: در بیت، نماد بینایی و آگاهی / تضاد: خواب و بیداری / کنایه: سر در پیش داشتن کنایه از بی‌توجهی / در خواب بودن کنایه از غفلت و بی‌خبری / مراعات نظیر: بنفسه و نرگس / پرسش انکاری: مصراج اول / تشخیص (جان‌بخشی): نسبت دادن بیداری به نرگس

۷. که تواند که دهد میوه الوان از چوب؟ یا که داند که برآرد گلی صد برگ از خار؟

ترتیب ارکان: که تواند که از چوب، میوه الوان دهد؟ / یا که داند که از خار، گل صد برگ برآرد؟

بازگردانی: [به جز خدا] چه کسی می‌تواند از چوب [خشک درختان] میوه‌های رنگارنگ را بیرون بیاورد؟ / یا چه کسی می‌تواند از میان [بوته خالی از لطفت] خار، گلی با گلبرگ‌های بسیار بیرون بیاورد؟ (تنها خداوند قادر به آفریدن چنین پدیده‌های شگفتانگیزی است.)

مفهوم: قدرت خداوند و ضرورت درک نشانه‌های خداوند در طبیعت

نکات مهم: جناس تام: «که» (چه کسی) و «که» (حرف ربط)، به ترتیب در هر دو مصراج / پرسش انکاری: هر دو مصراج / مراعات نظیر: میوه و گل، چوب و خار، گل و برگ / تضاد: گل و خار / مجاز: چوب مجاز از درخت

۸. عقل، حیران شود از خوشة زرین عجب فهم، عاجز شود از حقه یاقوت انار

ترتیب ارکان: عقل از خوشة زرین عنب حیران شود / فهم از حقه یاقوت انار عاجز شود

بازگردانی: عقل [انسان] از [دیدن] خوشه‌ها[ی] طلایی [و درخشنده] انگور تعجب می‌کند / [و] فهم [آدمی] از [درک زیبایی] انار که مانند صندوقچه‌ای پر از یاقوت است، احساس ناتوانی می‌کند.

مفهوم: ضرورت درک نشانه‌های خداوند در طبیعت

نکات مهم: تشخیص (جان‌بخشی): نسبت دادن حیرانی و عجز به عقل و فهم / تشبیه: انار به حقه یاقوت / مراعات نظریه: عقل و فهم، عنب و انار، حیران و عاجز / واج‌آرایی: تکرار مصوّت «—» در ترکیب‌های پایانی هر دو مصراع

۹. پاک و بی‌عیب خدایی که به تقدیر عزیز ماه و خورشید مُخرگند و لیل و نهار

ترتیب ارکان: پاک و بی‌عیب [است] خدایی که به تقدیر عزیز / ماه و خورشید و لیل و نهار مسخر کند

بازگردانی: خداوندی که با فرمان و اراده خود [همه‌پدیده‌ها از جمله] ماه و خورشید و شب و روز را [برای آسایش زندگی انسان]، مطیع و فرمان‌بردار ساخته پاک و بی‌نقص است.

مفهوم: همه چیز زیر فرمان خداوند است.

نکات مهم: مراعات نظریه: ماه و خورشید، لیل و نهار / حذف: فعل «است» از مصراع اول، به قرینه معنوی / تضاد: لیل و نهار

۱۰. تا قیامت سخن اندر کرم و رحمت او همه گویند و کی کفته نیاید ز هزار

ترتیب ارکان: تا قیامت همه اندر کرم و رحمت او سخن گویند و یکی ز هزار گفته نیاید

بازگردانی: تا روز قیامت همه [انسان‌ها] درباره بزرگواری و بخشندگی خداوند سخن می‌گویند، اما [بی‌شک، با وجود این همه سخن و ستایش، هرگز، حتی] یکی از هزار [ان نمونه] کرم و رحمت او] بیان نخواهد شد.

مفهوم: این‌دازه بودن لطف و بخشندگی خداوند و ناتوانی انسان از برشمودن آن

نکات مهم: مجاز: هزار مجاز از مقدار بسیار / اندر: حرف اضافه کهن به معنی «در» / مراعات نظریه: کرم و رحمت / نیاید: فعل اسنادی، معادل «نمی‌شود»

۱۱. نعمت بار خدایا ز عدد بیرون است شکر انعام تو هرگز کنند شکرگزار

ترتیب ارکان: بار خدایا نعمت ز عدد بیرون است / شکرگزار هرگز شکر انعام تو نکند

بازگردانی: ای خداوند آفریننده، نعمت [های] است قابل شمارش نیست / [و] شکرکنندگان [کان] توهرگز نمی‌توانند شکر بخشندگی تورا [آن گونه] که شایسته است] به جا آورند.

مفهوم: بی‌اندازه بودن نعمت‌های خداوند و ناتوانی انسان از بهجا آوردن شکر نعمتها

نکات مهم: نقش ضمیر «ت»: مضافقیه / تکرار: شکر / کنایه: ز عدد بیرون بودن کنایه از فراوانی غیر قابل شمارش / ترکیب و صفتی مقلوب (جایه‌جا شده): بار خدا (خدای باری آفریننده) / همان‌واده: نعمت و إنعام

۱۲. سعدیا راست روان کوی سعادت بُزند راستی کن که به منل نزد کچ رفتار

ترتیب ارکان: سعدیا راست روان کوی سعادت بُزند / راستی کن که کچ رفتار به منزل نرسد

بازگردانی: ای سعدی! انسان‌های درستکار [یقیناً] به خوشبختی می‌رسند. / [تو هم] درستکار باش؛ زیرا انسان‌های بدکار [هرگز] به هدف [و مقصودشان] نخواهند رسید.

مفهوم: دعوت به درستکاری / درستی کلید کامیابی است.

نکات مهم: تخلص شعری: اشاره سعدی به نام خودش در بیت پایانی / کنایه: گویی بردن کنایه از موفق شدن و به هدف رسیدن / به منزل نرسیدن کنایه از ناکام ماندن / جمله «کچ رفتار به منزل نرسد» ضربالمثل است. / تضاد: راسترو و کچ رفتار / واج‌آرایی: تکرار صامت «س» / تکرار: راست

۵ خود ارزیابی

۱- چند نمونه از جلوه‌های زیبایی آفرینش و نعمت‌های خدا را در درس، بیایید و بیان کنید.

۲- مفهوم آیه ۴۴ سوره «إسراء» با کدام بیت درس، تناسب دارد؟

۳- پیام بیت پایانی شعر را توضیح دهید.

۴- در بیت پنجم، سعدی مخاطب را به «هشیاری» دعوت می‌کند. به نظر شما چرا شاعر، این مفهوم را از زبان «مرغان سحر» بیان کرده است؟

پاسخ خود ارزیابی

- ۱ طبیعت فصل بهار، شکوه و زیبایی کوه و دریا، آفرینش درختان، پرندگان، گل‌ها (مانند بنشفه و نرگس)، میوه‌ها (مانند انگور و انار)، ماه و خورشید و شب و روز
- ۲ با بیت «کوه و دریا و درختان، همه در تسبیح‌اند / نه همه مستمعی فهم کند این آسرار» آیه ۴۴ سوره اسراء: «شَيْخٌ لِهِ السَّمَاوَاتُ السَّيْعُ وَ الْأَرْضُ وَ مَنْ فِيهِنَّ وَ إِنْ مَنْ شَيْءٌ إِلَّا يَسْبِحُ بِحَمْدِهِ وَلِكُنْ لَا تَفْهَمُونَ شَسْبِحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيلًا غَفُورًا» آسمان‌های هفتگانه و زمین و هر کس که در آن هاست او را تسبیح می‌گویند و هیچ چیز نیست، مگر این‌که در حال ستایش، تسبیح او می‌گوید؛ ولی شما تسبیح گفتن آن‌ها را درنمی‌بایید؛ به‌راستی که او همواره بربدار [و] آمرزنده است.
- ۳ مفهوم مشترک آیه شریفه و بیت: همه پدیده‌ها در حال ستایش خداوندند. / غلت‌زدگی و ناتوانی انسان از درک مسائل معنوی پیام بیت، راستی و درستکاری است. شاعر با مقایسه نتیجه شیرین درستکاری با سرانجام و خیم به بیراهه رفت، راستی را کلید موققیت و کام‌بایی معزوفی می‌کند و مخاطب را به درستکاری دعوت می‌نماید.
- ۴ شاعر با انتخاب مرغان سحر به عنوان گوینده، می‌خواهد به مخاطب نشان دهد که همه آفریده‌ها در جهان هستی، نشانه وجود خداوند هستند.

نکته‌ای‌ی

۱ زبان و ادبیات

می‌دانیم زبان – به طور کلی – ابزار انتقال پیام است، اما توانایی و ظرفیت زبان طوری است که می‌تواند نقش‌های دیگری هم ایفا کند؛ مانند وقتی که پیام را به گونه‌ای هنری منتقل می‌کند. به چنین زبانی، «زبان برتر»، «زبان هنری» و در اصطلاح «ادبیات» می‌گوییم. ادبیات، زبانی زیبا و دلنشیں دارد و یکی از بهترین جلوه‌های آن «شعر» است. شعر، برای آراستن خود از «آرایه‌های ادبی» بهره می‌گیرد. در این درس، با چند نمونه از آرایه‌ها آشنا می‌شویم.

۲ تشییه

معرفی: همانند کردن دو چیز در یک یا چند ویژگی مشترک

نمونه: رخسار معشوق از نظر زیبایی همانند ماه است: تشییه رخسار به ماه

ارکان: تشییه از چهار رکن (پایه) تشکیل می‌شود:

۱- مشبه: رکنی که می‌خواهیم آن را به چیز دیگری تشییه کنیم. ← رخسار

۲- مشبهه: رکنی که مشبه را به آن تشییه می‌کنیم. ← ماه

۳- وجه‌شبه: ویژگی مشترک میان مشبه و مشبهه ← زیبایی

۴- ادات تشییه: واژه‌ای که با آن مشابهت را نشان می‌دهیم. ← همانند

نمونه‌های بیشتر:

عقل حیران شود از خوشة زرین عنب

گرت ز دست برآید چو نخل باش کریم

تا کی آخر چو بنفسه سر غلت در پیش؟

چند نکته:

* «چون» و «چو» به شرطی ادات تشییه بهشمار می‌آیند که معنی «مانند» داشته باشند. این دو واژه در معنی «هنگامی‌که» ادات تشییه نیستند.

* مشبه و مشبهه دو رکن اصلی تشییه‌اند که وجودشان برای تشخیص آرایه «تشییه» ضروری است، اما دو رکن دیگر (وجه شبه و ادات تشییه) ممکن است، حذف شده باشند.

تشییه به دو شکل ساخته می‌شود:

۱- «مشبهه»، با فعل به «مشبه» نسبت داده می‌شود: رخسار معشوق مانند ماه است.

۲- «مشبهه» و «مشبه» با هم یک ترکیب اضافی می‌سازند: ماه رخسار (اضافهٔ تشییه‌ی)

در اضافهٔ تشییه‌ی، **عمولًا** اول مشبهه و بعد، مشبه می‌آید: لعل لب

اما گاهی هم، این دو، جایه‌جا می‌شوند: لعل لعل

۵ تشخصیص (جانب خشی)

معرّفی: شخصیت انسانی بخشیدن؛ یعنی نسبت دادن ویژگی‌های انسان - مانند صفت، اندام و عمل انسانی - به غیر انسان نمونه: ابرگریست.

نمونه‌های بیشتر:

عقل حیران شود از خوشة زین عنب فهم عاجز شود از حقه یاقوت اثار: جانب خشی به عقل و فهم نه همه مستمعی فهم کند این اسرار: جانب خشی به کوه و دریا و درختان حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار: جانب خشی به بنفسه و نرگس آخر ای خفته سر از خواب جهالت بردار؟: جانب خشی به مرغان سحر خبرت هست که مرغان سحر می‌گویند:

۶ مراعات نظیر (تناسب)

معرّفی: آوردن دو یا چند واژه از یک مجموعه که با هم از نظر معنا یا کاربرد ارتباط داشته باشند.

نمونه: ماه و خورشید و ستاره (مجموعه اجرام آسمانی)

نمونه‌های بیشتر:

نه همه مستمعی فهم کند این اسرار: کوه و دریا و درختان (مجموعه عناصر طبیعت) حیف باشد که تو در خوابی و نرگس بیدار: بنفسه و نرگس (مجموعه گل و گیاه) نقش پایش گل و نسرین و سمن نتوان گفت: چمن و گل و نسرین و سمن (مجموعه گل و گیاه) بر سر و چشم خویش بنشانیم: پا و دست و سر و چشم (مجموعه اندام انسانی) اینک از آن شعله در چشم آب و بر سر خاک دارم: آتش و باد و آب و خاک (مجموعه عناصر چهارگانه) اسیر فتنه دی ماه و تیر و مردادند: سال و مه و ماه، دی تیر و مرداد (مجموعه واحدهای زمان) ز جور سال و مه ای دوست کس نرست تمام

واژه‌شناسی

۷ تأثیر واژ در تغییر معنا

گاهی تغییر در یک واژ، موجب تغییر معنای یک واژه می‌شود. این نمونه را ببین:

نمونه کتاب درسی (نعم و آنعام)، تنها به تغییر یک واژ مصوّت (صدادر) و تأثیر آن بر تغییر معنای واژه اشاره دارد؛ بنابراین، نمونه‌های دیگر را از همین نوع، بررسی می‌کنیم.

مهریه عروس	مهر	مهر
محبت - خورشید	مهر	
خاتم و نگین	مهر	

غنجه شکفته	گل	گل
خاک آمیخته با آب	گل	

فعل اسنادی ماضی	بود	بود
باشد - است	بود	

غار	گرد	گرد
اطراف	گرد	
پهلوان	گرد	

جهید	جست	جست
جست و حکم	جُست	

پوشش پرندگان	پر	پر
انباشتہ	پُر	

نوشتن

۱- متواوف واژه‌های زیر را از متن درس بیابید و بنویسید.

«شگفت، آگاهی، ستایش خداوند، شنونده، نادانی، انگور، رام، روز، مقصد، خوشبختی»

۲- در بیت‌های زیر از کدام عناصر زیبایی سخن، استفاده شده است؟

آخر ای خفته، سر از خواب جهالت بردار؟

حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار

۳- بیت دوم درس را در یک بند، توضیح دهید.

پاسخ نوشتن

۱- شگفت: عجب / آگاهی: تنبیه / ستایش خداوند: تسبیح / شنونده: مستمع / نادانی: جهالت / انگور: عِنَب / رام: مُسَخْرٌ / روز: نهار / مقصد: منزل / خوشبختی: سعادت

۲- بیت اول: تشخیص (جانبخشی): سخن گفتن مرغان سحر / تشییه (اضافه تشییه): تشییه جهالت به خواب / مراجعات نظری: سحر، خفته، خواب / کنایه: سر از خواب جهالت برداشتن کنایه از آگاه شدن

بیت دوم: تشییه: مخاطب به بنفسه / نماد: بنفسه: در بیت، نماد غفلت / نرگس: در خواب بودن کنایه از توجّهی / در خواب بودن کنایه از غفلت و بی‌خبری / مراجعات نظری: بنفسه و نرگس / تشخیص (جانبخشی): نسبت دادن بیداری به نرگس / پرسش انکاری: مصراج اول

۳- بیت دوم، که عنوان درس هم، مصراج از آن است، مخاطب را به تفکر در نشانه‌های وجود خداوند در جهان آفرینش دعوت می‌کند و به این موضوع اشاره دارد که اگر آدمی با وجود این نشانه‌های آشکار، خداوند آفریننده را انکار کند، از ایمان و احساس و بلکه از هستی، بهره‌ای ندارد.

راهنمای بازگردانی

روزی پیر (.....) ما، با جمیعی از همراهان به در آسیابی رسید. افسار (.....) اسب [را] کشید و ساعتی (.....)
درنگ (.....) کرد؛ پس (.....) به همراهان گفت: «می‌دانید که این آسیاب چه می‌گوید؟ می‌گوید: معرفت
(.....) این است که من در آنem، گرد (.....) خویش می‌گردم و پیوسته (.....) در خود سفر می‌کنم، تا هر چه
نباشد (.....) [را]، از خود دور گردنم!».
(اسرا(التوهید، محمد بن منو)

بازگردانی: روزی استاد ما، با گروهی از همراهانش به آسیابی رسید. دهنۀ اسب [خود] را کشید و مدتی در آنجا صبر کرد [و به نحوه کار کردن آسیاب نگاه کرد]؛ بعد به همراهان [ش] گفت: «آیا می‌دانید که این آسیاب چه می‌گوید؟ می‌گوید: شناخت و آگاهی [واقعی] این است که من به آن می‌پردازم، به دور خود[m] می‌چرخم [و جست و جو می‌کنم] و پی در [وجود] خود[m] به کاوش می‌پردازم، تا هرچه شایسته نیست را از خود[m] دور کنم!»

اختتامیه

مفاهیم مهم درس

* ستایش خداوند

* دعوت به تأمل در نشانه‌های خداوند در جهان هستی

* توصیه به عبرت پذیری

* ضرورت خودشناسی و دور کردن پلیدی‌ها از وجود خود

پرسش‌های چهار گزینه‌ای درس

واژگان

۱. معنی چند واژه در کمانک رو به روی آن نادرست نوشته شده است؟
 «عِنْب (انگور) / مُسَخَّر (پوز خند) / لیل (شب) / تنبیه (هوشیار کردن) / الوان (ولگرد) / راست رو (درستکار) / مستمع (شنونده) / جهالت (نادانی)»
- (۱) چهار
 (۲) سه
 (۳) دو
 (۴) یک
۲. در معنی واژه‌های کدام گزینه اشتباه وجود دارد؟
- (۱) إنعام: بخشش / بار خدا: خدای آفریننده / عجب: شگفت
 (۲) تقدير: فرمان خدا / دانستن: توانستن / نهار: روز
 (۳) سعادت: خوشبختی / عزیز: ارجمند / منزل: مقصد
۳. اگر ابیات زیر را براساس متراծ وازگان «ستایش کردن - جعبه جواهرات - مطیع - آگاه کردن» مرتب کنیم، کدام گزینه صحیح است؟
- الف) آفرینش همه تنبیه خداوند دل است
 ب) پاک و بی‌عیب خدایی که به تقدير عزیز
 پ) عقل، حیران شود از خوشة زرین عنب
 ث) ستودن نداند کس او را چو هست
 د) ت - پ - ب - الف - ت - پ - ب
- (۱) ت - پ - ب - الف
 (۲) ب - پ - الف - ت
 (۳) ت - پ - الف - ب
 (۴) الف - ت - پ - ب

املا

۴. واژه‌های کدام گزینه به ترتیب می‌تواند از نظر املایی جایگزین نقطه‌چین‌ها در متن زیر شود؟
- «برگوی تا حاصل تأمل تو در این باب چیست و وجه دفع چه می‌اندیشی؟ گفت: جز جنگ و مقاومت روی نیست که اگر کسی همه عمر به صدق دل نماز و از مال حلال صدقه دهد، چندان ثواب نیابد که یک ساعت از روز از برای حفظ مال و صیانت نفس در جهاد»
- (۱) گذارد - گذارد
 (۲) گزارد - گزارد
 (۳) گزارد - گزارد
 (۴) گزارد - گزارد
۵. املای چند واژه با توجه به معنی، در کمانک رو به روی آن، به درستی آمده است؟
- «تنبیه (آگاه کردن) / تسبیح (نیایش) / حُقَّه (جعبه) / عِنْب (انگور) / مُسَخَّر (رام) / اسرار (رازها) / عاجز (ناتوان) / شکرگزار (سپاس‌گوینده)»
- (۱) سه
 (۲) چهار
 (۳) شش
 (۴) هفت

دستور زبان

۶. در ابیات زیر، چند فعل اسنادی دیده می‌شود؟
- خوش بود دامن صحرا و تماشای بهار
 دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار
 نه همه مستمعی، فهم کند این آسرار
 حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار
 فهم، عاجز شود از حُقَّه یاقوت انار
- (۱) چهار
 (۲) پنج
 (۳) شش
 (۴) هفت
- الف) بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار
 ب) آفرینش همه تنبیه خداوند دل است
 پ) کوه و دریا و درختان، همه در تسبیح اند
 ت) تاکی آخر چو بنفسه، سر غفلت در پیش؟
 ث) عقل، حیران شود از خوشة زرین عنب
۷. با توجه به ابیات زیر، در کدام گزینه، همه واژه‌ها، هسته گروه اسمی به شمار می‌آیند؟
- عقل حیران شود از خوشة زرین عنب
 فهم عاجز شود از حُقَّه یاقوت انار
 شکر انعام تو هرگز نکند شکرگزار
- (۱) عقل - عنب - تو
 (۲) حیران - عاجز - شکرگزار
 (۳) زرین - خوشه - نعمت
 (۴) عدد - یاقوت - انار
- در همه ابیات، به جز بیت صفت پیشین مشاهده می‌شود.
- پسته بی‌مغز چون لب واکند رسوا شود
 بر جفای خار هجران، صبر بلبل بایدش
 کو پیش زخم تیغ تو جان را سپر نکرد؟
 کاین اشارت ز جهان گذران ما را بین
- (۱) بی‌کمالی‌های انسان از سخن پیدا شود
 (۲) باغبان گر پنج روزی صحبت گل بایدش
 (۳) جانا کدام سنگدل بی‌کفایتی سست
 (۴) بنشین بر لب جوی و گذر عمر بین

۹. نقش دستوری کدام واژه در این بیت متفاوت است؟

ز دانش، دل پیر بُرنا بُود
۴) دل ۳) بُرنا

توانَا بُود هُر که دانَا بُود
۱) توانا ۲) دانا

تاریخ ادبیات

۱۰. بیت «بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار / خوش بُود دامنِ صحرا و تماشای بهار» را در کدام بخش از کلیات سعدی شیرازی باید جست و جو کرد؟
۱) بوسنان ۲) مثنوی‌ها
۴) قطعات ۳) قصاید

۱۱. موضوع کتاب «اسرارالتوحید» چیست؟

۱) زندگی‌نامه عارفان بزرگ ۲) شرح حال محمدبن منور ۳) خداشناسی ۴) شرح حال شیخ ابوسعید ابوالخیر
۱۲. کتاب «اسرارالتوحید فی مقامات الشیخ ابی سعید» به قلم کدام یک از عارفان مورد اشاره، به رشتة تحریر درآمده است?
۱) ابوسعید ابوالخیر ۲) سنایی غزنوی ۳) امام خمینی ۴) محمد بن منور

آرایه‌های ادبی

۱۳. در کدام گزینه هر چهار رکن تشبیه ذکر شده است؟

۱) برآستان عشق سرما بلند شد
۲) دل چوگوی و پشت چون چوگان بود عشق را
۳) لب لعل تو به این آب نخواهد ماند
۴) لبست تادر شکفتن لاله سیراب را ماند

۱۴. در همه گزینه‌ها هر چهار پایه «تشبیه» ذکر شده است، به جز.....

۱) رخش چون خرمون گل از لطفت
۲) چون تو بیرون آمدی از بند و زندان لباس
۳) به جان می‌ماند از پاکی، لب دلبر که من دارم
۴) گر به کف مانند گل مشت زری می‌داشتم

۱۵. در کدام بیت همه پایه‌های تشبیه به چشم نمی‌خورد؟

۱) سیل اشکم چون خیالش دید در دل جاگرفت
۲) ایام گل چو عمر به رفتمن شتاب کرد
۳) لبست تادر شکفتن لاله سیراب را ماند
۴) دامن کشان به «جامی» اگر بگذری، شود

۱۶. آرایه ادبی مشترک همه ایات در کدام گزینه آمده است؟

(الف) تاکی آخر چو بنفسه، سر غفلت در پیش؟
(ب) کوه و دریا و درختان، همه در تسبیح اند
(پ) خداوند کیوان و گردون سپهر
۱) تشبیه ۲) جناس

۱۷. در کدام بیت جناس به کار نرفته است؟

۱) خیرت هست که مرغان سحر می‌گویند
۲) بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار
۳) کسی در دل باد و باران و برف
۴) خداوند کیوان و گردان سپهر

۱۸. در همه گزینه‌ها آرایه تشبیه وجود دارد، به جز.....

۱) من و تو غافلیم و ماه و خورشید
۲) چو بفروختی از که خواهی خرید
۳) تاکی آخر چو بنفسه سر غفلت در پیش
۴) چون سگ اصحاب کهف آن خرس زار

وین سربلندی از قد آن سروقامت است
تا زنخدانش چوگوی و زلف چون چوگان بود
دور فرماندهی خاتم جم می‌گزد
دلنم در بی قراری چشمه سیماب را ماند

لبش چون غنچه از کوچکدهانی
سریه سر روی زمین گو خار دامن‌گیر باش
به مه می‌ماند از خوبی، رخ جانان که من دیدم
در بغل چون غنچه گلبرگ تری می‌داشتم

روز باران کس نخواهد کز پناهی بگذرد
ساقی به دور باده گلگون شتاب کن
دلنم در بی قراری چشمه سیماب را ماند
چون گل ز خون دیده او سرخ، دامت

حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار
نه همه مستمعی فهم کند این اسرار
فروزنده ماه و ناهید و مهر
۳) مراعات نظیر (تناسب) ۴) تشخیص

آخر ای خفته سر از خواب جهالت بردار
خوش بود دامن صحرا و تماشای بهار
به بال کبوتر، توان می‌دهد
فروزنده ماه و ناهید و مهر

بر این گردون گردان نیست غافل
متاع جوانی به بازار نیست
حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار
شد ملازم از پی آن بردبار

- ۴) مشبّه و مشبّه به ۳) ادات تشبيه و وجه شبه

حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار»
 ۳) غفلت و بی خبری - هوشیاری ۴) تنبیلی - تلاش

مگر کسی ز تو ام مژدهای فراز آرد
 چون تیغ کشد مهرت گردون سپر اندازد
 عدد از درهم است و از دینار
 قلم گیر و دوات و نامه پیش آر

بنفسه‌زلف و گل روی و سمن بر
 هزاران بوسه بر دستش همی داد
 ز بیمش گویی اندر چاه باشم
 مرا دیدار او کام است و امید

این شادی کسی که در این دُور خرم است
 آیا چه جاست این که همه روزه با نم است؟
 که دل به غمۀ خوبان مده که سنگ و سبوست
 که سعدی از سرِ عهد تو برخاست هنوز

بهشت من! بهار من! گل رعنای باغ من!
 بنال بلبل بی دل که جای فریاد است
 چون او بنشست عقل از آنجا برخاست
 ابر چون دیده من گریه کنان می آید

مفهوم

۲۵. معنی فعل «دانستن» در بیت «که تواند که دهد میوه آلوان از چوب؟/ یا که داند که برآرد گل صد برگ از خار؟» با معنی این فعل در کدام گزینه یکسان نیست؟

آری بزرگواری داند بزرگوار
 آز را خاک سیر داند کرد
 نمانم گر او را نبینم زمانی
 نداند ورا داشت مادر نگاه

۲۶. کدام گزینه با بیت «تاكی آخر چو بنفسه، سر غفلت در پیش؟/ حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار» تناسب معنایی کمتری دارد؟
- ۱) چو عمر در گذر است ای عزیز جهودی کن
 ۲) تو را در خواب غفلت رفت عمر خوش عنان آخر
 ۳) ز روی کاتب اعمال شرم کن تاکی
 ۴) اگر حلاوت مستی بدانی ای هشیار
- مَهْلَ بِهِ خَيْرَهُ شَوْدَ صَرْفُ وَ حَاصِلَى دریاب
 نَكْرَدِي دَسْتُ وَ روَبِي تَازَهُ زَيْنَ آبَ رَوَانَ آخرَ
 بِهِ نَامَهُ عَمَلَتْ حَرْفُ خَوْرَدُ وَ خَوَابَ بَرَدُ؟
 بِهِ عَمَرُ خَوْدُ نَبَرَى نَامَ پَارَسَايَى بازَ

۱۹. کدام رکن‌ها از ارکان تشبيه می‌تواند حذف شود؟

- ۱) ادات تشبيه و مشبّه ۲) وجه شبه و مشبّه به

۲۰. در بیت زیر، بنفسه و نرگس «نماد» چه مفاهیمی هستند؟

«تاكی آخر چو بنفسه سر غفلت در پیش؟

- ۱) بی‌رحمی - مهربانی ۲) دروغگویی - صداقت

۲۱. در کدام گزینه آرایه «تناسب» وجود ندارد؟

- ۱) دگر به روی خود از خلق در بخواهم بست

- ۲) چون تیر زند چشمت سیاره هدف گردد

- ۳) سگه شاه و نقش سگه یکیست

- ۴) دل خود بازده دل را به خویش آر

۲۲. در کدام گزینه آرایه «مراعات‌نظری» دیده نمی‌شود؟

- ۱) بتان چین و ترک و روم و ببر

- ۲) به دست و پای مادر اندر افتاد

- ۳) هر آن گاهی که بر درگاه باشم

- ۴) مرا رخسار او ماه است و خورشید

۲۳. در کدام گزینه آرایه «تشخیص» وجود ندارد؟

- ۱) غم شرتی ز خون دلم نوش کرد و گفت

- ۲) دانی خیال روی تو در چشم من چه گفت

- ۳) بسی بگفت خداوند عقل و نشنیدم

- ۴) سلام من برسان ای صبا! به یار و بگو

۲۴. در همه گزینه‌ها آرایه «تشخیص» به کار رفته است، به جز.....

- ۱) به سروقت نمی‌آیی خزان گشتم نمی‌پرسی

- ۲) نشان عهد و وفا نیست در تبسم گل

- ۳) عشق آمد و بنشست به تخت دل ما

- ۴) سبزه‌ها می‌دمد و آب روان می‌آید

۲۷. کدام گزینه به مفهوم متفاوتی اشاره دارد؟

نوبت فاتحهست و الانعام
تو با گنج دانش برابر مدار
آخرای خفته، سر از خواب جهالت، بردار؟
تاز خورشید اثر بر سر دیواری هست

- ۱) همچو انعام تاکی از خور و خواب؟
- ۲) سخن ماند از ما همی یادگار
- ۳) خبرت هست که مرغان سحر می‌گویند
- ۴) رفت روزت به سیه کاری و غفلت دریاب

۲۸. همه گزینه‌های زیر، به حز گزینه با بیت «تا قیامت سخن آندر کرم و رحمت او/ همه گویند و یکی گفته نیاید ز هزار» نزدیکی مفهومی دارد.

شکر یک نعمت نگویی از هزار
بدوزند نعمت به میخ سپاس
نتواند که همه عمر برآید ز سجود
یا کیست آن که شکر یکی از هزار کرد؟

- ۱) گر به هر میوی زبانی باشد
- ۲) خردمندطبعان متنشنس
- ۳) گرکسی شکرگزاری کند این نعمت را
- ۴) فضل خدای را که تواند شمار کرد؟

۲۹. کدام گزینه با بیت «نعمت بار خدایا، ز عدد بیرون است/ شکر انعام تو هرگز نکند شکرگزار» تناسب ندارد؟

از خوان شکر نعمت خود قسمتم بد
باز بود نعمت ز شکر من افزون
کز عهده شکرش به درآید؟
آنچه با بندگان کنی ز کرم

- ۱) بردم نصیب خویش ز هر نعمت، کنون
- ۲) روزی اگر صد هزار بار کنم شکر
- ۳) از دست و زبان که برآید
- ۴) که تواند سپاس بگزارد؟

۳۰. کدام گزینه با بیت «کوه و دریا و درختان، همه در تسبیح اند/ نه همه مستمعی، فهم کند این آسرار» تناسب معنایی کمتری دارد؟

خاک چون تسبیح شد بینا و گویا می‌شود
سر موبی نمی‌یابم که از ذکرت جدا باشد
با صد زبان به حمد توگل یک زبان شده
ریگ در دشت و سنگ بر کهسار

- ۱) هر که می‌گردد ز اهل ذکر، دانا می‌شود
- ۲) همه ذرات عالم را همودار تو می‌بینم
- ۳) با یک زبان به شکر تو هر سبزه ده زبان
- ۴) همه تسبیح او همی‌گویند

۳۱. کدام گزینه به مفهومی متفاوت اشاره دارد؟

خطار بلبل که نوبهار نماند
بلبل و قمری چه خواند؟ یاد خداوندگار
هر بلبلی که زمزمه بر شاخسار کرد
دلی داند در این معنی که گوش است

- ۱) ای گل خندان نوشکته نگهدار
- ۲) هر گل و برگی که هست یاد خدا می‌کند
- ۳) توحیدگوی او نه بنی آدماند و بس
- ۴) به ذکر ش هرچه بینی در خوش است

۳۲. کدام گزینه با بیت «آفرینش همه تنبیه خداوند دل است/ دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار» تناسب معنایی کمتری دارد؟

کس واعظ تو نیست که کر باش یا شنو
آفتابی در دل هر ذره پویاستی
پررواز دل به سوی خدا می‌برد مرا
من تابش آن خورشید از روی تو می‌بینم

- ۱) چندین قیامت از دل هر ذره پرگشاست
- ۲) عالم از خورشید رخسارش تجلی زار شد
- ۳) با بال شوق ذره به خورشید می‌رسد
- ۴) اندر دل هر ذره خورشید جهان تابی است

۳۳. مفهوم کدام بیت از مفهوم بیت «آفرینش همه تنبیه خداوند دل است/ دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار» دورتر است؟

یک فروغ رخ ساقیست که در جام افتاد
همه عالم کتاب حق تعالی است
گفتمت پیدا و پنهان نیز هم
ز تاب آفتاب روی دلبر

- ۱) این همه عکس می و نقش نگارین که نمود
- ۲) به نزد آن که جانش در تجلی سست
- ۳) هر دو عالم یک فروغ روی اوست
- ۴) بهسان ذره شیدا گشت جانم

۳۴. کدام گزینه با بیت «این همه نقش عجب، بر در و دیوار وجود/هر که فکرت نکند، نقش بُود بر دیوار» تناسب معنایی بیشتری دارد؟

تا نداند کس که چون بی اعتبارم کرد
ز چندین رفته عترت گیر آخر
می کند پیرایش افزون اعتبارم همچو سرو
اگر گهر شوم از اعتبار نمیدم
کدام گزینه با بیت «سعدهای راست روان گویی سعادت بُردند/راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار» تناسب معنایی کمتری دارد؟

۱) سوی بزمت نگذرم از بس که خوارم کردهای

۲) محسب ای دل سخن بپذیر آخر

۳) یک سر مو نیست از تیغ زبان اندیشهام

۴) چنین که بخت جفاکار در شکست من است

۳۵. کدام گزینه با بیت «سعدهای راست روان گویی سعادت بُردند/راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار» تناسب معنایی کمتری دارد؟

رسفید آورد بیرون از شبستان صبح را
بود خوار اگر پایه بر مه برد
گفتار سخن بیلب نان راست نیاید
تیر سخن از راستی آید به نشان

۱) راستی روشنگر دل می شود آخر که صدق

۲) سخن کان نه بر راستی ره برد

۳) با فکر معاش از پی معنی نتوان رفت

۴) از صدق، سخن کند اثر در دل و جان

۳۶. همه گزینه‌ها با بیت «سعدهای راست روان گویی سعادت بُردند/راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار» تناسب معنایی دارند، بهجز.....

کس ندیدم که گم شد از ره راست
تارحمت تو بود بر پیر و جوان
هر چند تشنگی نشود از سراب کم
بِه زان که دروغت دهد از بنده رهایی

۱) راستی موجب رضای خداست

۲) زنهر مگو دروغ با خلق جهان

۳) از وعده دروغ، دلی شاد کن مرا

۴) گر راست سخن گویی و در بنده بمانی

۳۷. مفهوم کدام گزینه با بیت زیر، تناسب معنایی بیشتری دارد؟

هر که فکرت نکند نقش بُود بر دیوار»
تو را تا در آینه زنگار نیست
تا کیست کاو نظر ز سر اعتبار کرد
صفایی به تدریج حاصل کنی
زهر چه زنگ تعلق پذیرد آزاد است

«این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود

۱) به چشم بصیرت به خود در نگر

۲) چندین هزار منظر زیبا بیافرید

۳) تأمل در آینه دل کنی

۴) غلام همت آنم که زیر چرخ کبود

۳۸. از کدام بیت مفهوم نوشته شده، دریافت نمی‌شود؟

چو در هست حاجت به دیوار نیست (منحرف نشدن)
راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار (بی‌وفایی معشوق)
به عقبی همین چشم داریم نیز (انتظار داشتن)
وین سرشوریده باز آید به سامان غم مخور (بی‌قرار بودن)

۱) مپیچ از ره راست بر راه کج

۲) سعدیا راست روان گویی سعادت بُردند

۳) چو مارابه دنیا توکرده عزیز

۴) ای دل غم دیده حالت به شود دل بد مکن

۳۹. کدامیک از گزینه‌ها با بیت زیر، تناسب معنایی دارد؟

کز عهده شکرش به درآید؟
به خسی چون تو گرفتار نساخت
یا که داند که برآرد گل صدبرگ از خار؟
شکر انعام تو هرگز نکند شکرگزار
نه کم از بلبل مسنتی تو بنال ای هوشیار

۱) دست و زبان که برآید

۲) شکر گویم که مرا خوار نساخت

۳) که تواند که دهد میوه روان از چوب؟

۴) نعمت بار خدایا ز عدد بیرون است

۴۰. بیت زیر با کدام گزینه، قرابت معنایی بیشتری دارد؟

هر که فکرت نکند، نقش بُود بر دیوار»
مارابه حُسن عاقبت امیدوار کرد
دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار
حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار
کز عهده شکرش به درآید؟

«این همه نقش عجب بر در و دیوار وجود

۱) بخشندگی و سلبقة لطف و رحمتش

۲) آفرینش همه تنبیه خداوند دل است

۳) تاکی آخر چو بنشه، سر غفلت در پیش؟

۴) از دست و زبان که برآید؟

پاسخهای تشریحی

بررسی سایر گزینه‌ها:

- (۱) قامت (مشبه)، سرو (مشبه)
- (۲) دل (مشبه)، گوی (مشبه)، چو (ادات) / پشت عشاق (مشبه)، چوگان (مشبه)، چون (ادات) / زلف یار (مشبه)، چوگان (مشبه)، چون (ادات)
- (۳) لب (مشبه)، لعل (مشبه)

۲ ۱۴

بند (مشبه) لباس (مشبه) / زندان (مشبه) لباس (مشبه) (وجه شبیه) حذف شده: اسیر کردن / ادات شبیه: —

بررسی سایر گزینه‌ها:

- (۱) رخ (مشبه)، خرمن گل (مشبه)، لطفت (وجه شبیه)، چون (ادات) / لب (مشبه)، غنچه (مشبه)، کوچک دهانی (وجه شبیه)، چون (ادات)
- (۳) لب (مشبه)، جان (مشبه)، پاکی (وجه شبیه)، می‌ماند (ادات) / رخ (مشبه)، مه (مشبه)، خوبی (وجه شبیه)، می‌ماند (ادات)
- (۴) [من] (شناسه) (مشبه)، گل (مشبه)، مشتی زر داشتن (وجه شبیه)، مانند (ادات) / [من] (شناسه) (مشبه)، غنچه (مشبه)، گلبرگ تر داشتن (وجه شبیه)، چون (ادات)

۱ ۱۵

اشک (مشبه)، سیل (مشبه)

بررسی سایر گزینه‌ها:

- (۲) ایام گل (مشبه)، عمر (مشبه)، به رفتن شتاب کردن (وجه شبیه)، چو (ادات)
- (۳) لب (مشبه)، لاله سیراب (مشبه)، لطفت (وجه شبیه)، ماند (ادات) / دل (مشبه)، چشم سیماب (مشبه)، بی قراری (وجه شبیه)، ماند (ادات)
- (۴) دامن (مشبه)، گل (مشبه)، سرخ شدن (وجه شبیه)، چون (ادات)

۳ ۱۶

آرایه مراعات نظیر (تناسب) در همه ایات مشترک است:

بیت الف: بنفسه و نرگس / بیت ب: کوه و دریا و درختان / بیت پ: کیوان و سپهر و ماه و ناهید و مهر

۴ ۱۷

بررسی سایر گزینه‌ها:

- (۱) سحر، سر
- (۲) نهار، بهار
- (۳) باد، بال

۱ ۱۸

بررسی سایر گزینه‌ها:

- (۲) متع جوانی: اضافه شبیه
- (۳) مخاطب به بنفسه
- (۴) آن خرس زار به سگ اصحاب کهف

۳ ۱۹

از میان ارکان شبیه، ادات شبیه و وجه شبیه می‌توانند حذف شوند.

۳ ۲۰

با توجه به بیت بنفسه نماد غفلت و بی خبری و نرگس نماد هشیاری است.

۱

معنی درست واژه‌ها:

مسخر: رام و مطیع / الوان: جمع لون، رنگ‌ها

۲

معنی درست واژه:

تسییح: خدا را به پاکی یاد کردن، نیایش کردن

۱

معنی درست واژه‌ها:

ستایش کردن: ستودن (ت) / جعبه جواهرات: حُقَّه (پ) / مطیع: مسخر

(ب) / آگاه کردن: تنبیه (الف)

۴

املای درست واژه‌ها: گزارد: ادا کند، به جا بیاورد (در مورد نماز) / گذارد:

سپری کنند (در مورد ساعت)

۵

املای درست واژه: مسخر: رام و مطیع

۶

فعل‌های استنادی در ایيات:

الف: بود / ب: است / پ: اند (مخفف «هستند») / ت: باشد، ی (مخفف «هستی») / ث: شود، شود

۷

حیران، عاجز و شکرگزار، هرسه، هسته گروه اسمی اند. هیچ یک از این گروه‌ها وابسته ندارند.

۱

بررسی سایر گزینه‌ها:

(۲) پنج روزی / پنج: صفت پیشین (شمارشی)

(۳) کدام سنگدل / کدام: صفت پیشین (پرسشی)

(۴) این اشارت / این: صفت پیشین (اشارة)

۴

دل: نهاد / در سه گزینه دیگر، به ترتیب «توانا» و «دان» و «برنا» مسند هستند.

۳

بیت سوال، نخستین بیت قصیده ای از سعدی شیرازی است که در بخش «قصاید» کلیات سعدی آمده است.

۱۱

موضوع اسرار التوحید، شرح حال شیخ ابوسعید ابوالخیر است.

۱۲

محمد بن متور کتاب اسرار التوحید را در احوال جد خود ابوسعید ابوالخیر نوشته است.

۴

لب (مشبه)، لاله سیراب (مشبه)، شفقتن (وجه شبیه)، ماند (ادات) / دل (مشبه)، چشم سیماب (مشبه)، بی قراری (وجه شبیه)، ماند (ادات)

۱ ۳۰

مفهوم گزینه (۱): کمال بخشی ذکر خداوند

مفهوم مشترک بیت سؤال و سایر گزینه‌ها: همه موجودات ذکر خداوند را می‌گویند.

۱ ۳۱

مفهوم گزینه (۱): ناپایداری دنیا / طلب لطف و مدارای معشوق با عاشق

مفهوم مشترک سایر گزینه‌ها: همه موجودات ذکر خداوند را می‌گویند.

۳ ۳۲

مفهوم گزینه (۳): کمال بخشی عشق به وجود عاشق

مفهوم مشترک بیت سؤال و سایر گزینه‌ها: در دل هر ذره عظمتی نهفته است.

۴ ۳۳

مفهوم گزینه (۴): شیفتگی و سرگشتگی عاشق / زیبایی معشوق موجب

کشش عاشق است.

مفهوم مشترک بیت سؤال و سایر گزینه‌ها: تجلی خداوند در پدیده‌های جهان

۲ ۳۴

مفهوم مشترک بیت سؤال و گزینه (۲): ضرورت عبرت‌پذیری

مفهوم سایر گزینه‌ها:

(۱) جفاکاری معشوق (۳) بی‌توجهی شاعر به سرزنش ملامتگران

(۴) گله از روزگار نامساعد

۳ ۳۵

مفهوم گزینه (۳): تقابل فقر با معنویت

مفهوم مشترک بیت سؤال و سایر گزینه‌ها: ستایش راست‌گویی

۳ ۳۶

مفهوم گزینه (۳): دل‌خوشی عاشق به وعده‌های معشوق، حتی به

وعده‌های دروغین!

مفهوم مشترک بیت سؤال و سایر گزینه‌ها: ستایش راست‌گویی

۲ ۳۷

مفهوم مشترک بیت سؤال و گزینه (۲): ضرورت عبرت‌پذیری

مفهوم سایر گزینه‌ها:

(۱) دعوت به خودشناسی (۳) استمرار در بصیرت موجب پاکی و بی‌آلایشی

(۴) توصیه به ترک تعلقات (وابستگی‌های دنیوی)

۲ ۳۸

مفهوم گزینه (۲): توصیه به راستی و درستکاری

۳ ۳۹

مفهوم مشترک بیت سؤال و گزینه (۳): ناتوانی انسان از شکرگزاری نسبت

به خداوند

مفهوم سایر گزینه‌ها:

(۱) نکوهش اظهار نیاز به غیر خدا (۲) بی‌همتایی آفرینش خداوند

(۴) نکوهش غفلت

۲ ۴۰

مفهوم مشترک بیت سؤال و گزینه (۲): توصیه به تفکر در آفریده‌ها

مفهوم سایر گزینه‌ها:

(۱) امید به بخشنده‌گی خداوند

(۳) توصیه به هشیاری و نکوهش غفلت

(۴) ناتوانی انسان از شکرگزاری نسبت به خداوند

۱ ۲۱

بررسی در سایر گزینه‌ها:

(۲) تیر، تیغ، سپر (مجموعه جنگ‌افزارها) / سیاره، گردون (مجموعه آسمانی‌ها)

(۳) سکه، درهم، دینار (مجموعه واحدهای پولی)

(۴) قلم، دوات، نامه (مجموعه نوشտار)

۳ ۲۲

آرایه مراعات‌نظری در سایر گزینه‌ها:

(۱) چین، ترک، روم، برب (مجموعه اقوام و کشورها) / بنفشه، گل، سمن

(مجموعه گیاهان) / زلف، رو، بر (مجموعه اندام انسانی)

(۲) دست، پا (مجموعه اندام انسانی)

(۴) ماه، خورشید (مجموعه اجرام آسمانی)

۳ ۲۳

بررسی سایر گزینه‌ها:

(۱) سخن‌گفتن غم

(۲) این‌که تصویر خیالی چهره یار سخن بگوید.

(۴) مخاطب قرار گرفتن باد صبا و این‌که باد سلام برساند و سخن بگوید.

۱ ۲۴

بررسی سایر گزینه‌ها:

(۲) نسبت دادن بی‌وفایی و تبسم به گل، همچنین فعل نالیدن به بلبل و

مخاطب قرار گرفتن بلبل، تشخیص بهشمار می‌رود.

(۳) این‌که عشق بباید و بر تخت دل بشینند و عقل از آن تخت برخیزد، پدیدآورنده آرایه تشخیص است.

(۴) این‌که ابر گریه‌کنان به باغ بباید، آرایه تشخیص را به وجود آورده است.

۱ ۲۵

فعل «دانستن» در این گزینه به معنی «شناختن» و در سایر گزینه‌ها به

معنی «توانستن» به کار رفته است.

۴ ۲۶

مفهوم گزینه (۴): ترجیح مستی بر پارسایی / تقابل عشق و زهد

مفهوم مشترک بیت سؤال و سایر گزینه‌ها: نکوهش غفلت زدگی

۲ ۲۷

مفهوم گزینه (۲): ماندگاری سخن

مفهوم مشترک سایر گزینه‌ها: نکوهش دل‌بستگی به دنیا و لزوم غنیمت شمردن فرصلت هشیاری

۲ ۲۸

مفهوم گزینه (۲): شکرگزاری بندگان خردمند و این‌که شکرگزاری باعث

افزایش و تداوم نعمت‌های است.

مفهوم مشترک بیت سؤال و سایر گزینه‌ها: ناتوانی بندگان در شکرگزاری از نعمت‌های بی‌کران پورده‌گار

۱ ۲۹

مفهوم گزینه (۱): شکر موجب افزایش نعمت است.

مفهوم مشترک بیت سؤال و سایر گزینه‌ها: عجز انسان از به جا آوردن شکر خداوند